

De fall der Roodborsten

Jacob Bosma & Willem Wind

Een fall is een geweldige ervaring in de vogelwereld, maar zo'n grote als die van 11 april 2015 maak je niet vaak mee. Je moet het geluk hebben dat alle noodzakelijke factoren die een fall veroorzaken samenkomen en dan moet je je als vogelaar ook nog eens op de plek bevinden waar dit feest zich op dat moment afspeelt. André Boven en Willem Wind hadden dat geluk en maakten zo'n 'fall' mee. Willem Wind en Jacob Bosma maken een reconstructie van die dag.

Een roodborstenfall en zoeken naar een Blauwstaart

De tweede week van april vorderde en ondanks matige weersvoorspellingen waagden André en ik het erop om ons geluk te gaan beproeven in de Eemshaven.

In de ochtend van 11 april 2015 wordt koers gezet naar het Groningse havengebied, door sommige vogelaars liefkozend "Eemsheaven" genoemd omdat de ligging ervan nu eenmaal een grote aantrekkingskracht heeft op trekvogels. In de trektijd is het altijd spannend vogelen en hoopt eenieder die ene droomsoort te vinden. Onderweg nemen we de opties door en besluiten om bij 'de singel van Kamstra' te beginnen. Langzaam naderen we het parkeerterrein en André laat de auto zachtjes uitrollen. Door de voorruit zie ik allerlei vogels constant vanuit de singel naar de grond duiken waarna ze weer terug de singel in vliegen. Het is al snel duidelijk dat het om Roodborsten gaat. Véél Roodborsten! In de eerste de beste singel van tien meter lang zien we er met gemak dertig. Het is duidelijk dat dit wel eens een interessante dag kan gaan worden.

De auto wordt direct aan de kant gezet en we kunnen aan de bak, want werken is het! Systematisch checken we alle bosjes en lopen we, ieder aan een kant, langs de singels. Het miegelt van de Roodborsten en we realiseren ons dat we middenin een heuse voorjaarsfall zijn beland! Op het terrein van de voormalige rederij staan verschillende auto's geparkeerd waar continu

Roodborsten onder wegschieten. De bosjes puilen uit van de vogels en het blijkt dat ze alle mogelijke plekjes opzoeken om aan hun kostje te komen. Overal waar je kijkt: Roodborsten. De bosjes zijn rijkelijk gevuld en het gras kleurt oranje. We vinden de Roodborsten in greppeltjes, onder auto's, in hekwerk, in de voormalige terminal van de veerdienst, langs muurtjes en zelfs in plantenbakken op een verder kaal bedrijventerrein. Het merendeel van de zangvogels bestaat uit Roodborsten maar ook Tjiftjaffen zijn alom vertegenwoordigd. In de twee dennenbosjes bij Kamstra zitten tientallen Tjiffen en stuk voor stuk maken ze alsmaar hetzelfde foerageerrondje vanwege gebrek aan meer bosjes. Verder vinden we bij de Kamstrasingel een Vuurgoudhaan, Grote Barmsijzen, Gekraagde Roodstaarten, Ringmussen, Vinken, Zwartkoppen en lijststers, waaronder twee Beflijsters. Een koud ogende Tjiftjaf, zonder sporen van geel of groen maar met zwarte pootjes, en een groene waas over de vleugel is meer dan interessant, maar weigert te roepen. Hierdoor kunnen we er helaas geen zekere Siberische Tjiftjaf van maken. Iedere vogel wordt met uiterste precisie bekeken en gedetermineerd. Dit doen we niet zonder reden want met de waarneming van een Blauwstaart bij Noordwijk op 10 april een dag eerder in combinatie met dergelijke grote aantallen zangvogels in het Eemshaventerrein lijkt de kans op deze soort groter dan ooit! Er is nooit eerder een Blauwstaart in de provincie Groningen ge-

Vogelaars spreken van een 'fall' wanneer in korte tijd enorme aantallen vogels van één of meerdere soorten in een begrensd gebied vanwege geografische of bepaalde weersomstandigheden naar de grond gaan tijdens hun trektocht. In het voorjaar blijkt de Eemshaven een van de beste plekken in Nederland om een fall mee te maken. Op sommige dagen zie je overal Tapuïten of zitten er in elk bosje nachttrekkers zoals Fitis en Grasmus. Vaak kun je een fall al een beetje zien aankomen door goed op de weerkaarten en de radarvoorspellingen te letten, maar hoe het precies zal uitpakken hangt van heel veel verschillende factoren af.

zien en het is niet ondenkbaar dat er vandaag eentje tussen zijn oranjeborstige neefjes zit. Een doelsoort voor de dag is al snel gesteld en we trekken verder het gebied in.

We delen het nieuws van de voorjaarsfall met andere vogelaars waarop André-Willem Faber en Lazar Brinkhuizen besluiten om ook naar de Eemshaven te komen. Ondertussen lopen wij verder het gebied in en waar we ook komen, alle bosjes zijn even vol. Tegen muurtjes en op binnenplaatsen, overal waar we kijken zitten vogels. De Roodborsten voeren absoluut de boventoon maar we zien ook veel Tjiftjaffen, roodstaarten en lijsters. De vogeltrek lijkt eveneens door te zetten vandaag want boven onze hoofden horen en zien we Gele Kwikstaarten, Barmsijzen, Rietgorzen, Bontbekplevier, een Havik, Oeverzwaluwen en een Keep overvliegen. Aan het eind van de singel vliegt een Velduil verschrikt op en met diepe slagen verdwijnt hij uiteindelijk uit zicht boven de Moutfabriek.

Op het westelijk terrein staan nagenoeg geen bosjes meer maar het restant dat er nog staat zit overvol, zoals de luttele bosjes bij de nieuwe Borkumlijn en achter de douane. Opnieuw vele, vele zangvogels. Bij gebrek aan begroeiing zien we vogels uit pure wanhoop op de weg zitten, in de berm, onder stalen buisconstructies en langs betonnen muurtjes om toch nog ergens iets

van beschutting tegen de wind te vinden. Een surrealistisch en bijna aandoenlijk beeld. Een Beflijster duikt weg onder vier stalen buizen als wij langskomen, maar blijft alsnog volop zichtbaar. Zo nu en dan komt hij onder zijn 'schuilplaats' vandaan om te foerageren in de berm.

Rond de bosjes van Rijkswaterstaat meer van hetzelfde en het bosje bij VOPAK blijkt ook goed voor tientallen oranje rakkertjes. Vanwege de trechtervorm van dit bosje weten we de aanwezige vogels op eenvoudige wijze voor ons uit te stuwen met als gevolg dat in het laatste struikje ruim vijftig oranje bolletjes kriskras door elkaar heen schieten: een geweldig gezicht!

Andere soorten die voor variatie zorgen in de oranjegekte zijn Beflijster, Zwartkop, vele Tjiffen, Ransuil en een Buidelmees die ondanks de harde westenwind frequent roept in het riet rond RWS.

Gezien de unieke situatie die zich op deze dag voordoet besluiten we om de rest van de dag het Eemshavengebied zo goed mogelijk uit te kammen. Nadat alle plekken op het westelijk terrein zijn gecheckt verplaatsen we ons naar het oosten. Bij de patatfabriek opnieuw veel vogels op alle mogelijke plekken. Ook het bosje bij de oostelijke pier wordt bezocht evenals het kleine schakelstation. Afsluiter is het grote schakelstation dat goed is voor nog eens tientallen Roodborsten en Tjiffen. Verder zitten hier enkele Gekraagde Roodstaarten en Tapuïten.

Na een dag intensief bosjes uitkammen vinden we het rond vijf uur wel welletjes en verlaten we het Eemshavengebied. Bij Oudeschip vliegt een tweede Velduil over de auto en met een voldaan gevoel laten we de

Roodborst, Eemshaven, 10 april 2015 Foto: Andre-Willem Faber

‘Eemsheaven’ achter ons. De dag bestond uit veel struinen met een hoog adrenalinegehalte. Dit leverde vandaag niet de gehoopte Blauwstaart op maar met ruim vijfhonderd Roodborsten en zeker tweehonderd Tjiftjaffen hebben wij een dag meegemaakt om nooit meer te vergeten!

Op deze dag zijn ook vogels gevangen en geringd in de brede singel op het oostelijk Eemshaventerrein. De vijf ringers hadden een zeer drukke dag en vingen onder andere 176 Roodborsten en 255 Tjiftjaffen. Bijzonder was de vangst van een Tjiftjaf met een ring uit Madrid. Tjiftjaffen vallen minder op dan Roodborsten, dus waarschijnlijk zal het aantal exemplaren in het terrein nog een stuk hoger hebben gelegen dan het zichtbare aantal van tweehonderd.

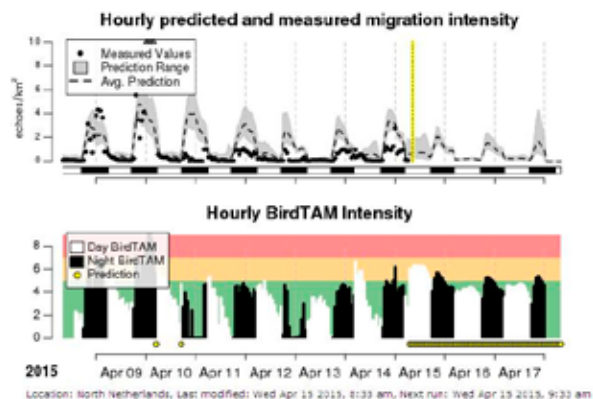
Roodborstenfall: zoeken naar een verklaring

Vogelaars spreken van een ‘fall’ wanneer in korte tijd enorme aantallen vogels van één of meerdere soorten in een begrensd gebied vanwege geografische of bepaalde weersomstandigheden naar de grond gaan tijdens hun trektocht. In het voorjaar blijkt de Eemshaven een van de beste plekken in Nederland om een fall mee te maken. Op sommige dagen zie je overal Tapuiten of zitten er in elk bosje nachttrekkers zoals Fitis en Grasmus. Vaak kun je een fall al een beetje zien aankomen door goed op de weerkaarten en de radarvoorspellingen te letten, maar hoe het precies zal uitpakken hangt van heel veel verschillende factoren af.

Sterke trek Allereerst moet er natuurlijk een sterke aanvoer van vogels verwacht worden, dus de trekomstandigheden aan het begin van de nacht moeten ideaal zijn. In het voorjaar zijn heldere nachten met zuidelijke winden voor nachttrekkers de ‘trigger’ om richting Scandinavië te vliegen. Met rugwind vliegt een vogel hoog en snel. De dagen voorafgaand aan de fall van 11 april was er sprake van een zwakke zuidoostelijke stroming in Noordwest-Europa en dat leverde hoge temperaturen op, tot 19 graden in Nederland.

Roodborst Eemshaven Kamstrasingel, 10 april 2015

Foto: Claudia Burger

Figuur 1 Overzicht van voorspelde en gemeten waarden van vogeltek op radarhoogte tussen 8 en 14 april in Noord-Nederland. De bovenste figuur geeft het aantal echo's per vierkante kilometer, de onderste figuur de relatieve trekintensiteit op een schaal van 0 tot 8. NB: de nulmetingen in de onderste figuur midden in de nacht van 10 op 11 april betekenen niet dat er toen geen trek was, maar dat het door atmosferische omstandigheden niet lukte metingen te doen.

De radarbeelden laten dan ook zien dat er op 8 en 9 april goede tot zeer goede trek plaatsvond in Noord-Nederland. Met de zuidelijke stroming werden veel vogels gestimuleerd om vanuit Midden-Europa hun tocht naar het noorden door te zetten. Helaas waren radargegevens van Zuid-Nederland en België niet meer beschikbaar bij het schrijven van dit artikel, maar ongetwijfeld zullen ook daar hoge dichtheden gemeten zijn. Deze sterke trek vond op grote hoogte plaats en is voor een groot gedeelte aan waarnemers voorbij gegaan.

Weersomslag Een tweede voorwaarde voor een fall is dat ideale trekomstandigheden plotseling ongunstig worden zodat vogels gedwongen worden naar de grond te gaan. De gunstige rugwind bij vertrek kan honderden kilometers verderop zomaar omslaan in een harde tegenwind, het kan gaan regenen of aan de kust duikt plotseling dichte mist op.

In de nacht van 10-11 april staat er een zeer zwakke wind uit het zuiden tot zuidoosten in Zuid-Nederland en België. Het zicht is goed tot redelijk: in Maastricht, Eindhoven zijn de minimale zichtafstanden respectievelijk 15 en 6 km. Verondersteld mag worden dat er veel vogels zijn vertrokken onder deze ideale omstandigheden. De radar voor Noord-Nederland voorspelt in ieder geval ook goede trek. De gemeten waarden blijken die nacht echter stukken lager dan de dagen ervoor. Vloog er bijna niks of vlogen vogels opeens lager dan honderd meter en zo buiten bereik van de radar? In Noord-Nederland is het die nacht ook bijna windstil, maar tegen de ochtend draait de wind vanuit de zuidoosthoek

hoek (1-2 m/s) naar het zuidwesten en neemt toe tot 5-6 m/s (windkracht 3/4 Beaufort). Maar, veel belangrijker, het zicht wordt richting de kust steeds minder. In Hoogeveen, Eelde en Lauwersoog worden minima van respectievelijk 3200, 600 en 100 meter zicht gemeten. In die bewolking ontbreekt uitzicht op zowel de hemelkoepeel als op de grond en daarmee missen vogels essentiële aanwijzingen voor hun positie. Waarschijnlijk zijn vogels in het noorden hierdoor al snel lager gaan vliegen. Dit zou verklaren waarom de radar zo weinig trek opmerkt. Eenmaal aangekomen aan de kust van Groningen blijkt het zicht ronduit slecht. De mist maakt het onmogelijk om de Waddenzee of de Eems te kunnen oversteken.

Roodborst, Eemshaven, Foto: Willem Wind
10 april 2015

Kust En daarmee zijn we bij de derde voorwaarde voor een fall. Als zangvogels laag moeten vliegen, willen ze open water zo lang mogelijk vermijden. Daarom treedt concentratie op langs de kust. Vogels op trek over Groningen worden vooral door de Waddenzee maar ook door de Eems naar het noordoosten gestuwd en komen zo in de Eemshaven terecht. Uit zowel radaronderzoek en monitoring van windmolenslactoffers in het Eemshavengebied is gebleken dat de concentratie van zangvogels het sterkst is in de noordoosthoek van de Eemshaven. Ook uit trektellingen overdag is natuurlijk bekend dat vogels zo lang mogelijk de kust volgen alvorens de oversteek naar Duitsland te maken. Maar als vanwege mist die oversteek onmogelijk wordt, hebben vogels alle reden om halt te houden in de Eemshaven. Een fall in dit gebied is dus het gevolg van een hoge dichtheid vogels op een plek vanwaar ze op dat moment niet meer verder durven vliegen. En verwacht mag worden dat het slechte zicht hiervan de belangrijkste oorzaak was in de nacht van 11 april.

Deze fall kwam enigszins onverwacht omdat er in de ochtend van mist geen sprake meer was. Andere falls die ik, Jacob Bosma, recentelijk meemaakte lieten zich iets makkelijker voorspellen. Zo zat op 28 april 2009 de

Eemshaven helemaal vol met Fitissen nadat een onbewolkte nacht met een zwakke zuidoostenwind overging in aanhoudende miezerregen. En op 8 mei 2014 was het eigenlijk geen pretje om te vogelen -er stond een harde zuidwestenwind en het regende voortdurend- maar ook toen was de nacht onbewolkt en met weinig wind begonnen. En inderdaad bleken Grasmussen door het slechte weer massaal gedwongen om hun trektocht te onderbreken in de Eemshaven. Zo kan het vaak best prettig vogelen zijn onder minder prettige omstandigheden.

Dankwoord

Dank aan Hans van Gasteren (hoofd van het bureau Natuur van de Koninklijke luchtmacht) voor het beschikbaar stellen en becommentariëren van de radar- en meteodata.

Literatuur

- Klop, E. & A. Brenninkmeijer 2014 Monitoring aanvaringsslactoffers Windpark Eemshaven 2009-2014, Eindrapportage vijf jaar monitoring. A&W-rapport 1975. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.
- Poot, M.J.M., R. Lensink & A. Brenninkmeijer m.m.v. Vogel-trekgroep Eemshaven 2007. Onderzoek naar nachtelijke vogeltrek in het Eemshavengebied in het voorjaar van 2007. A&W-rapport 968/BuWa-rapport 07-103. Altenburg & Wymenga, Feanwâlden/Bureau Waardenburg, Culemborg.
- www.flysafe-birdtam.eu
- www.trektellen.nl
- www.waarneming.nl
- www.weerstatistieken.nl De statistieken op deze site zijn gebaseerd op de gegevens van het KNMI, en afkomstig van alle officiële meetstations in Nederland.
- www.weerstationuithuizermeeden.nl

Jacob Bosma - Groningen
jacobbosma@tiscali.nl

Willem Wind - Groningen
willem.wind@gmail.com